

О. Д. Шпак

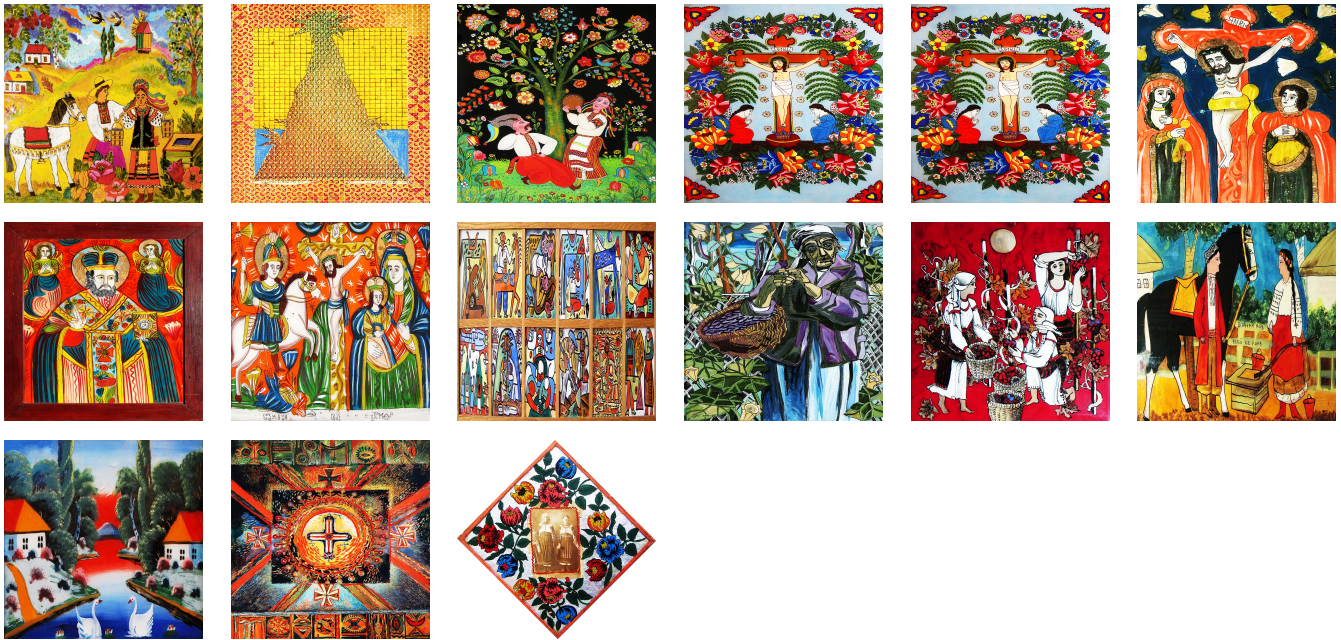
Малювання на склі

МАЛЮВАННЯ НА СКЛІ – технічний різновид живопису; спосіб нанесення зображень фарбами (олія, гуаш, темпера, акрил), тушшю, кольоровими лаками на зворотньому боці прозорих скляних пластин. У заверш. творі лицьовою виступає поверхня, вільна від розпису, а зображення на ній просвічується з-під скла, тому М. на с. називають підскляним розписом. Скляна основа захищає шар малярства від пошкоджень і водночас надає фарбам особливої глибини та інтенсивності «звучання». Застосування скла як основи для нанесення худож. зображень відоме в європ. мистецтві з часів Візантії та Риму. У Середньовіччі в Італії М. на с. оздоблювали літург. предмети, вівтарі, елементи інтер'єру. У Франції, Німеччині, Швейцарії, Англії М. на с. використовували для декорування ужитк. виробів, від 16 ст. – для виконання станк. ікон, картин. Від 2-ї пол. 18 ст. цю техніку пристосували нар. майстри для серій. створення ікон, признач. для сільс. покупців. Осередки цього виду нар. творчості сформувалися у Німеччині, Австрії, Чехії, Словаччині, Польщі, Румунії; їх виникнення пов'язане з діяльністю гут. На укр. землях розпис виробів зі скла відомий ще у давньорус. період. У 17–18 ст. на укр. гутах декорували скляні вироби емалями (з наступ. випалом) і розписом олій. фарбами без терміч. обробки (холод. способом). Поштовхом до появи і розвитку укр. М. на с. у 19 ст. став імпорту скляних образків з європ. теренів. У серед. – 2-й пол. 19 ст. на Покутті й Гуцульщині, а в 1-й третині 20 ст. – на Буковині розвинулася нар. ікона на склі. Відомим осередком на Прикарпатті стали Богородчани (нині Івано-Фр. обл.). На Буковині в остан. чверті 19 – 1-й третині 20 ст. діяли осередки у Роші (передмістя Чернівців), містах Заставна та Сторожинець (обидва – нині Чернів. обл.). Укр. нар. ікона на склі вирізнялася яскравим колоритом, підкресленою графічністю, площинністю зображень, наїв. трактуванням образів, декор. багатством мотивів рослин. орнаменту. У хатніх іконах на склі відтворювали образи святих, яких у народі вважали охоронцями та помічниками селян у їхній праці й побуті. Поширеним було одночасне відтворення на одній площині кількох не пов'язаних образів і сюжетів. У 19 ст. ікони малювали на прозорому гутному склі, виготовленому ручним способом; із розвитком пром. виробництва на поч. 20 ст. перейшли на фабричне. У 1-й третині 20 ст. М. на с. розвинулося у Центр. і Сх. обл. України (Київщина, Черкащина, Полтавщина, Сумщина). Тут побутовали нар. картини на склі із поширеними сюжетами сцен зустрічі (або прощання) парубка і дівчини біля криниці: «Дівчино моя, напій же коня», «Їхав козак на війну»,

«Наталка Полтавка». У фондах Полтав. ХМ зберігається картина на склі «Тікайте, Петре з Наталкою, бо мати іде з качалкою» С. Швидкої. У 1920–30-х рр. у Полтаві діяв осередок художників-кустарів, які малювали картини на склі й фанері: сюжетні композиції на теми укр. нар. побуту, мальовничі сільс. пейзажі з хатками, річкою з лебедями або гусьми. Від. серед. 20 ст. нар. М. на с. відродилося у регіонах традиц. побутування (Гуцульщина, Покуття, Буковина) та заг.-укр. масштабі. За типологією твори 2-ї пол. 20 ст. поділяють на 3 групи: ікони, сюжетні композиції, декор. розпис. В іконах на склі відтворювали осн. теми християн. іконографії: образи Ісуса Христа («Розп'яття», «Христос Страсний», «Пресвяте Серце Ісуса Христа»), Богородиці («Одигітрія», «Годувальниця», «Божа Мати Неустанної Помочі», «Непорочне Серце Марії»), агіограф. образи («Св. Іван Хреститель», «Св. Миколай», «Св. Юрій», «Св. Варвара»), зображення свят («Різдво Христове», «Богоявлення»). Сюжетні композиції на склі 2-ї пол. 20 ст. тяжіють до жанру нар. картини; найбільшого поширення набув сюжет «Козак і дівчина» (у числен. композиц. варіантах), краєвиди, анімаліст. образи («птахи», «голуби», «коти», «олені»), рослинні композиції («букети», «квіти»). Декор. розпис на склі 2-ї пол. 20 ст. характерний типологіч. різноманітністю. У декор. монокомпозиціях відтворювали зображення стилізов. квітки, «вазона». Найчисленніше представлені скляні розписані декор. рамки для папер. ікон та фотокарток: прямокутні, квадрат. формату (їх кріпили на стіні за один кут, «на ромб»), овальні. Побутували стрічкові (фризового типу) композиції, признач. для інтер'єру. Окремий тип декор. малярства становлять розписані скляні вставки для меблів. Мотивами декор. розпису на склі найчастіше були рослинні стилізов. форми, рідше – геометричні. У нар. М. на с. 20 ст. майже без змін застосовували традиц. техніку, але використовували нові матеріали – фабричне скло, туш і фарби пром. виробництва, кольор. лаки, фольгу (замість традиц. позолоти). Це зумовило яскравіший колорит творів і посилило декоративність худож. вислову. Знач. осередком нар. М. на с. 2-ї пол. 20 ст. стало с. Торговиця, нині Городенків. р-ну Івано-Фр. обл. У 1950–60-х рр. тут малювали на склі А. Гусів, А. та Г. Липчуки, Г. Макулович, М. Марійчук, Г. Марчук, Г. Новосельська, М. Павич, М. Поливкан, Є. Скорокіжук, М. Сулима, А. Стефанюк та ін. Особливості худож. вирішення – життєрадіс. яскравий колорит, характер стилізації й розміщення на площині рослин. мотивів надають вираз. локал. забарвлення, завдяки чому малярство Торговиці можна легко вирізнити з-поміж творів ін. осередків. Доробок укр. нар. М. на с. 20 ст. збагатили своєю творчістю майстри А. Гичка, Д. Грицовляк, Г. Корда із с. Річка Міжгір. р-ну Закарп. обл., П. Столащук із с. Великий Рожин Косів. р-ну Івано-Фр. обл., Н. Шупляк із с. Біще Бережан. р-ну Терноп. обл., Ю. Півторанюк із м. Вижниця Чернів. обл., А. Притула із с. Квасів Горохів. р-ну Волин. обл. та ін. Наприкінці 1960-х – на поч. 70-х рр. до техніки М. на с. звернувся І. Сколоздра із с. Розвадів Микол. р-ну Львів. обл. Майстер працював у жанрі сюжет. картини. Серед осн. джерел його творчості – історія, література, багатий укр. фольклор, нар. звичаї, обряди. У доробку помітне місце відведено козац. тематиці, композиціям на теми укр. нар. пісень, відображенню найбільших свят («Різдво», «Великдень»), побут. сюжетів («Весілля»,

«Ярмарок»). Художник створив галерею портретів видат. постатей укр. культури та майстрів декор. мистецтва (Т. Шевченко, В. Івасюк, К. Білокур та ін.). У 2-й пол. 1990-х – на поч. 2000-х рр. широко представлена реліг. тематика («Різдво», «Втеча в Єгипет», «Таємна вечеря»). Майстриня традиц. нар. картини на склі – А. Рак із с. Васильки, нині Лохвиц. р-ну Полтав. обл. Перебуваючи під час 2-ї світової війни у труд. таборі в Німеччині, відтворювала на склі сюжети, бачені у дитинстві на Полтавщині: «Катерина та Іван (Прощання козака з дівчиною)», малювала квіти, голубів. У 1990-х рр. створила значну кількість робіт на теми пісен. та образотвор. фольклору («Козак і дівчина біля криниці», «Козак Мамай»), серію картин із зображенням церков і монастирів («Новомосковський собор», «Густинський монастир»), портрети («Б. Хмельницький», «Дігтяр Трохим Родіонович – мій батько»), побут. сцени, сповнені укр. колориту («Весільний поїзд», «На ярмарок»), зображення букетів, натюрмортів. Від 2-ї третини 20 ст. традиц. техніка М. на с. отримала розвиток у профес. мистецтві. Творчі пошуки Я. Музики та О. Кульчицької спонукали до зацікавлення М. на с. кількох поколінь укр. художників. Спроби малювати на склі робили О.-Р. Сорохтей та О. Шатківський. Наприкінці 1960-х – на поч. 70-х рр. до цього виду творчості звернулися Р. Петрук та М. Андрущенко, згодом – М. Сельська. У 1970–80-х рр. у цій галузі працювали Х. Абрагамовська, А. Бачинська-Сельська, Ю. Віктюк, П. Гуменюк, Н. Кирилова, М. Красник, Д. Наумко, І. Нестеренко, І. Остафійчук, В. Семенюк та ін. Новий етап зацікавлення худож. вартостями традиц. М. на с. настав на поч. 1990-х рр. із всенар. піднесенням та поверненням до джерел духовності народу. У 1990-х – на поч. 2000-х рр. до техніки М. на с. звернулися: О. Андрущенко, М. Базак, Е. Білінська, І. Білінський, І. Віршук, Я. Данилів, Н. Дігтяр, Д. Загайська, К. Каркадим, О. Ковальчук, Н. Курій-Максимів, О. Лозинський, Т. Лозинський, В. Лукань, В. Луцик, М. Мотика, О. Романів-Тріска, О. Сікора, І. Токарська, Г. Турчик, В. Чернобай, Г. Якубишин, Р. Якубишин, М. Ясінський та ін. Більшість профес. майстрів зберігають тісний зв'язок із традицією М. на с. у тематиці й засобах виразності. Водночас немало художників розширюють коло образів і тем, відходячи від традиц. худож. засобів, залучаючи нові матеріали і тех. прийоми. На поч. 1990-х рр. техніку М. на с. успішно впроваджено у навч. процес дит. худож. шкіл, студій, гуртків. Деякі твори, виконані у техніці М. на с., зберігаються у фондах МЕХП та Музею Укр. катол. університету (обидва – Львів), Нац. музею нар. мистецтва Гуцульщини та Покуття (м. Коломия Івано-Фр. обл.), Нац. центру нар. культури «Музей І. Гончара», НМУНДМ (обидва – Київ), Терноп. ХМ та ін.

Фотоілюстрації



Рекомендована література

1. Откович В. Народний живопис Гуцульщини // Гуцульщина: Істор.-етногр. дослідж. К., 1987;
2. Живопис на склі: традиції і сучасність: Каталог виставки. Л., 1988;
3. Іван Сколоздра: Живопис на склі: Альбом. К., 1990;
4. Свенціцька В. Осяйні барви «червоних образів» Гуцульщини // Дзвін. 1990. № 12;
5. Клименко О., Найдено О. Анастасія Рак – майстер народної картини // НТЕ. 1992. № 5–6;
6. Шпак О. Малювання на склі другої половини ХХ ст.: нові матеріали // Мистецтво, історія, сучасність, теорія. К., 2003. № 1;
7. Іван Сколоздра. Малярство на склі: Альбом репродукцій. К.; Стрий, 2004;
8. Скалацький К. Полтава: Пошуки, знахідки, відкриття. К., 2004;
9. Шпак О. Народне малярство на склі у другій половині ХХ ст. на Гуцульщині й Покутті // Істор.-культурна спадщина Прикарпаття: Наук. зб. Ів.-Ф., 2006;
10. Тріска О. Центри «західної групи» народного малярства на склі // Мистецтвознавство'07. Л., 2008. № 2;
11. Народна ікона на склі: Альбом. Л., 2008;
12. Шпак О. Село Річка Міжгірського району [Закарпатської області](#) – осередок народного малярства на склі Бойківщини другої половини ХХ століття // Łemkowicie, Bojkowie, Rusini. Historia, współczesność, kultura materialna i duchowna. Słupsk; Zielona Góra; Świdnik; 2014. Т. 5;
13. Її ж. Народне малярство на склі Гуцульщини ХІХ–ХХ століть // Там само. Słupsk, 2016. Т. 6.

Бібліографічний опис:

Малювання на склі / О. Д. Шпак// Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-65619>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).